

УДК 329.14

*Лариса КОБУТА***ВОЛОДИМИР ЛЕВИНСЬКИЙ І ПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ  
УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ  
(1914–1916)**

Розглянуто політичні погляди одного з провідних діячів Української соціал-демократичної партії Галичини Володимира Левинського на політичні розбіжності в українському соціалістичному таборі під час Першої світової війни. Акцентовано увагу на критеріях оцінок В. Левинським мотивів діяльності українських політичних партій та груп, характеристики методів їх діяльності.

*Ключові слова:* В. Левинський, Перша світова війна, національне визволення, соціалізм, український рух.

У рік відзначення століття з часу початку Першої світової війни зростає наукова зацікавленість у вивченні ідейних надбань і підходів представників національного політикуму, що брали на себе місію розв'язання національного питання в складних геополітичних умовах. Володимир Левинський (1880–1953) належав до кола тих українських політичних діячів, які на початку ХХ ст. намагалися витворити нові форми партійної діяльності в українському соціалістичному русі. Активний лідер і теоретик “молодого крила” в Українській соціал-демократичній партії Галичини і Буковини (УСДП), член закордонного комітету Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) в Галичині, редактор київського легального журналу “Дзвін” (1913–1914), він спрямовував свою діяльність та творчість на популяризацію соціалістичних ідей серед української громадськості. Його робота у Києві була перервана початком Першої світової війни і він, як підданий Австро-Угорської монархії, у серпні 1914 р. змушений був покинути Наддніпрянську Україну, виїхав до Австрії, а невдовзі перебрався до Швейцарії, де й провів воєнні роки. Перебуваючи в еміграції, В. Левинський уважно відслідковував суспільно-політичні процеси та тенденції розвитку українського політичного руху у воюючих імперіях, доклав чимало зусиль для осмислення завдань та шляхів здійснення соціального й національного визволення українців.

Окремі аспекти діяльності В. Левинського знайшли свою оцінку у працях сучасних українських дослідників: О. Босака, В. Головченка, А. Голуба, О. Жерноклеєва, Г. Касьянова, Л. Нагорної, М. Олексюка, А. Павка, І. Патера, А. Портнова, С. Телешуна та ін. Водночас його позиції та погляди у період Першої світової війни трактуються якоюсь мірою схематично. Мета статті – окреслити ставлення В. Левинського до процесів, що відбувалися в українському політичному середовищі у воєнний час, звернути увагу на ідейні розбіжності у тогочасному українському соціалістичному русі.

В. Левинський не вважав війну способом розв'язання політичних конфліктів між народами, був принциповим її противником. Про це свідчила його участь у Базельському конгресі II Інтернаціоналу восени 1912 р., на якому він від імені українських соціалістів виголосив відозву до учасників проти початку першої Балканської війни. У документі засуджено пропаговану ймовірність розв'язання "великої" війни між Австрією і Росією, виходячи не тільки з принципових засад соціал-демократії, але й з національних інтересів українського народу, який перебував під гнітом цих держав і результати війни для нього могли мати особливо негативні наслідки<sup>1</sup>.

На відміну від однозначної проавстрійської орієнтації багатьох представників українських політичних партій Галичини у можливому військовому конфлікті двох імперій, В. Левинський не сприймав серйозність їх сподівань на австрійську допомогу на користь української справи. Показовою була його позиція в публічній дискусії на сторінках "Дзвону" з Д. Донцовим, який виступив у 1913 р. з ідеєю політичного сепаратизму України від Росії і закликав український наддніпрянський політикум до орієнтації на зовнішню допомогу та нібито сприятливі умови для слов'янства від Австро-Угорщини<sup>2</sup>.

На противагу австрофільським симпатіям Д. Донцова, В. Левинський називав поведінку Відня імперіалістичною і не поділяв надій свого опонента на перспективу серйозної підтримки австрійським урядом самостійницьких прагнень українців. Погоджуючись з тезою, що військова поразка російського царизму привела б до демократизації суспільного життя в Росії, він все ж не вважав це визначальною умовою розвитку українського визвольного руху за соціальне і національне визволення<sup>3</sup>.

Початок війни ускладнив національно-політичну ситуацію для українців, розвівши їх у військові табори ворогуючих держав, і висунув для соціалістів воюючих країн на перший план питання ставлення до цієї події. Українські політичні партії Галичини лояльно визначилися на підтримку правлячого режиму Габсбургів, утворивши у Львові 1 серпня 1914 р. Головну українську раду (ГУР). В оприлюдненому маніфесті галицькі політики закликали стати єдиним проти російського ворога, "перемога над яким пришвидшить визволення України"<sup>4</sup>. Політичною метою ГУР було створення на визволеній від Росії території вільної української держави та перетворення в автономну національно-територіальну одиницю українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Серед підписантів маніфесту був і лідер УСДП М. Ганкевич, а галицькі соціал-демократи взяли активну участь в діяльності та акціях ГУР<sup>5</sup>.

Про підтримку австрійського уряду у війні з Росією заявила і група наддніпрянських соціалістів-емігрантів, утворивши у Львові Союз визволення України

<sup>1</sup> Лист Левинського В. до Юркевича Л. 1912 р. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІУ України). – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 42–42 зв.

<sup>2</sup> Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині. Нарис історії (1899–1918) / О. Жерноклеєв. – 2-ге вид., доп. – Київ, 2000. – С. 17.

<sup>3</sup> Левинський В. [В. Л.]. Марксизм в костюмі імперіалізму / В. Левинський // Дзвін. – 1914. – Кн. 3. – С. 259.

<sup>4</sup> Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1914–1918 / К. Левицький. – Львів, 1929. – Т. 2. – С. 487–488.

<sup>5</sup> Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині... – С. 124.

(СВУ). Серед засновників Союзу були члени УСДРП В. Дорошенко, Д. Донцов, А. Жук, О. Назарів, члени колишньої Української соціал-демократичної спілки (“Спілки”) М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський. Союз створено як позапартійну політичну репрезентацію національно-політичних та економічних інтересів українського народу в Росії, яка основним завданням проголосила державну самостійність і соборність України, що мала утворитися на руїнах розгромленої російської імперії<sup>6</sup>. Отже, основні українські політичні сили на західноукраїнських землях чітко проголосили свою підтримку офіційному Відню, обґрунтовуючи таку спільну платформу ідеями національно-державного визволення.

Значно стриманішою була поведінка українських політичних сил Наддніпрянщини, які не визначилися з позицією в своїх політичних середовищах. Тільки С. Петлюра в журналі “Украинская жизнь” заявив про необхідність виконання українцями перед російською державою свого громадського і патріотичного обов’язку, із сподіванням в майбутньому отримати вирішення українського питання в сприйнятливих для українців формах<sup>7</sup>, за що отримав чималу порцію критики з боку колег-соціалістів за угодовство і надмірну лояльність до царського режиму. С. Петлюра досить скептично оцінював можливості реалізації планів і прагнень галицьких та українських емігрантських політиків, поширення їх політичних ідей серед наддніпрянських українців, вважаючи, що: “Ті гасла, ті кличі, з якими виступили галицькі українці під цю добу, не могли стати популярними в російській Україні. Не тільки через те, що реально вони неможливі до переведення, але й через те, що розуміння національних ідеалів в російській Україні полягає в іншій площині, які само собою вимагають інших методів запровадження”<sup>8</sup>.

Подібно йому В. Левинський теж скептично сприймав політичні плани галицького політикуму, хоч і залишався противником перемоги російського царизму. Для нього принциповим питанням стало ставлення до ідейної позиції українських політичних сил під час війни. Якщо поведінка представників галицьких політичних партій була для нього зрозумілою і загалом прийнятною, то діяльність СВУ, а також інших українських емігрантських груп під керівництвом М. Залізняка чи В. Степанківського викликала серйозний негативізм<sup>9</sup>. Восени 1914 р. В. Левинський та його близький товариш, лідер УСДРП Л. Юркевич через віденську газету “Arbeiter Zeitung” намагалися висловити своє обурення програмою та діяльністю Союзу, заявляючи, що як соціал-демократи вони не хочуть мати нічого з цієї організації, однак редактор газети відмовився це робити, і навіть пригрозив їм можливим арештом<sup>10</sup>.

Особиста неприязна позиція В. Левинського до Союзу мала не стільки світоглядний, скільки морально-етичний характер і, можливо, була зумовлена емоційно-психологічними чинниками сприйняття окремих моментів діяльності організації та її представників. В. Левинський принципово вважав неприпустимою будь-яку

<sup>6</sup> Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / І. Патер. – Львів, 2000. – С. 74.

<sup>7</sup> Симон Петлюра: Статті, листи, документи / [редкол.: Л. Дражевська, Н. Лівіцька-Холодна та ін.]. – Нью-Йорк, 1956. – Т. 1. – С. 184–187.

<sup>8</sup> Там само. – С. 188.

<sup>9</sup> Левинський В. Лев Юркевич / В. Левинський. – Львів, 1927. – С. 13.

<sup>10</sup> Левинський В. Спогади “В брудах світової війни” (Про перебування в Швейцарії під час Першої світової війни). Рукопис // ЦДІАЛ України. – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 12а. – Арк. 7.

платну співпрацю соціалістів з буржуазним урядом: “Я вважав злочином для українського соціал-демократа вести на ділі агентурну працю австрійського уряду хоч і не без своїх користей, того уряду, що зараз на початку війни велів тисячі невинних українців порозганяти в різні тюрми і табори... Справжній український соціаліст міг, на мою думку, робити в Австрії тільки свою соціалістичну роботу”<sup>11</sup>.

Моральні фактори та ідейна позиція переважили в свідомості В. Левинського кон’юнктуру та користолоубство. У листі до М. Ганкевича він висловлював неприйняття подібної поведінки окремими членами СВУ та інших груп, вказуючи: “Як соціальний демократ я ніяк не можу погодитися з тим, що за гроші правительства якої-небудь держави можна вести пропаганду, в данім випадку українську. Се не доктрінерство. Ніхто не дає нікому гроший задурно... О скільки б краще стояла тепер українська справа в Австрії і поза нею, коли би українська політика спочивала в руках чистих і незалежних. Тим більше негативно мушу ставитися до тих людей, що в теперішній момент так трагічний для нас, роблять з політики гешефт і надуживають її для особистих інтересів і цілий, хоч сей інтерес стараються прикривати плащем служби народови”<sup>12</sup>. Негативізм супроти СВУ стосувався не стільки мети і завдань організації, скільки поведінки конкретних членів Союзу. У тому ж листі В. Левинський оцінював роботу СВУ з поміж усіх українських політичних організацій найвище, відзначаючи, що Союз “дав доволі позитивної праці і коли ви і інші люди в ньому працюють, то вибрали менше зло, яке в даний момент і при існуючих умовах могли вибрати”<sup>13</sup>.

Визнаючи загальну проукраїнську спрямованість політичної платформи СВУ, В. Левинський звертався до М. Ганкевича (як впливового в українському політичному середовищі діяча) з порадою більше впливати на його діяльність, щоб піднести авторитет всієї української справи. Він писав: “Ви, а так само інші наші люди як Старосольський, маючи вплив на Союз, повинні більше контролювати його діяльність в змислі ідейному і матеріальному”<sup>14</sup>.

Зрештою, В. Левинський підкреслено унікав зв’язків не тільки з СВУ, але й з частиною його активних членів<sup>15</sup>. Він намагався зберегти для себе моральне мірило, відмовляючись від співпраці з різними політичними групами і важко переживаючи розрив з колишніми політичними соратниками. Це значно ускладнювало його повсякденне життя, але, як писав він В. Старосольському: “Каждая з груп, що зверталася до мене, хотіла мати мене своїм. На ті то люті часи за миску сочевиці продавати свою душу. Але я свою ніяк не міг продати. Зробив тоді маленький компроміс і свою шаную”<sup>16</sup>. Останнє стосувалося роботи в близькому до СВУ франкомовному журналі “La Revue Ukrainienne”, де він обіймав посаду адміністратора,

<sup>11</sup> Левинський В. Лев Юркевич. – С. 15–16.

<sup>12</sup> Лист Левинського В. до Ганкевича М. // ЦДІАЛ України. – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 112–113.

<sup>13</sup> Там само. – Арк. 113.

<sup>14</sup> Там само. – Арк. 115.

<sup>15</sup> Левинський В. Мої спомини про Леніна / В. Левинський // Вільна Україна. – 1968. – № 58. – С. 36.

<sup>16</sup> Лист Левинського В. до Старосольського В. 16.04.1916. // ЦДІАЛ України. – Ф. 360. – Оп. 1. – Спр. 522. – Арк. 7.

але, не бажаючи бути втягнутим в боротьбу між різними українськими угрупованнями “не помістив в часописі ні одного рядка”<sup>17</sup>.

Дистанціювався В. Левинський і від свого найближчого товариша Л. Юркевича, з яким у нього виник ідейний конфлікт з приводу поглядів на можливості вирішення справи українського визволення внаслідок війни. Аналізуючи пізніше суть принципової дискусії, В. Левинський пояснював, що Л. Юркевич не бажав військового розгрому Росії, оскільки був переконаний, що після перемоги демократизація в Російській державі відбудеться дуже швидко і це зумовить надання Україні статусу автономії. В. Левинський, який до війни теж мав деякі ілюзії на можливу еволюційну демократизацію Росії, усвідомивши сутність реальної політики російського режиму в окупованій Галичині, займав іншу позицію. Він зазначав, що “бажав собі в цій війні тільки погрому Росії, бо вважав, що лежить він як в інтересах міжнародного соціалізму, так і в інтересах визволення поневолених царатом народів, в першій мірі українського, котрий він [царат – Л. К.] засудив на національну смерть”<sup>18</sup>. На його думку, наслідком поразки Росії повинна була стати загальна революція, яка повторила б розвиток подій великої французької 1789 р. та європейських революцій 1848 р.<sup>19</sup>.

Ця позиція ґрунтувалася на переконанні, що боротьба за демократію не може асоціюватися тільки з домаганням національно-політичної свободи, не поєднуючи її з повним переліком соціальних і ліберальних прагнень різних соціальних верств і класів. Але таке розуміння В. Левинського про невідворотність загально-демократичних перетворень, як необхідної умови для здійснення національних і соціальних трансформацій в комплексі, дратувало Л. Юркевича, який закидав своєму опоненту загравання з “міщанськими” партіями та “сліпу” віру у щирість ліберальних політиків. Він бажав залишатися на позиції непохитного соціаліста, для якого принциповим було зривання буржуазної облуди з обіцянок будь-яких політичних сил, що не сповідували його підходи, і адресував докори на адресу того ж таки СВУ<sup>20</sup>.

В. Левинський категорично відмовився працювати в ініційованому Л. Юркевичем часописі “Боротьба”, що відзначився різкими нападками на діяльність СВУ. З цього приводу він навіть опублікував в журналі “Украинская жизнь” заяву, в якій обґрунтовував власну позицію неприйняття курсу політичної поведінки Л. Юркевича, заявляючи, що не хоче мати нічого спільного ні з ним, ні з його газетою<sup>21</sup>. Не погоджуючись з позицією Л. Юркевича, В. Левинський визначав мотиваційний принцип своєї поведінки як небажання “прати домашні бруди на інтернаціональному ґрунті з особистої злости”<sup>22</sup>.

<sup>17</sup> Левинський В. Спогади “В брдах світової війни...” // ЦДІАЛ України. – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 12а. – Арк. 18.

<sup>18</sup> Левинський В. Лев Юркевич. – С. 14.

<sup>19</sup> Там само.

<sup>20</sup> Лист Л. Рибалки (Л. Юркевича) до В. Левинського. 24.02.1915 р. // ЦДІАЛ України. – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 58–59.

<sup>21</sup> Левинський В. Письмо до редакції журналу “Украинская жизнь” / В. Левинський // Шляхи. – 1915. – № 2. – С. 79–80.

<sup>22</sup> Левинський В. Спогади “В брдах світової війни...” // ЦДІАЛ України. – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 12а. – Арк. 20.

Критично оцінював він і пошук Л. Юркевичем підтримки в російському соціалістичному русі. Характеризуючи відношення представників російського політикуму до української справи в часи світової війни, В. Левинський підкреслював загальну ворожість та неприйнятність більшістю російських революційних кіл прагнення українців домогтися розширення національних прав. Він небезпідставно наголошував, що війна “здерла маску з великоруських демократів і революціонерів... та показала в повній наготі їх дотеперішнє лицемірство і ідейне обличчя”<sup>23</sup>.

Окремо з цього середовища у ставленні до українства він виділяв “засадничо прихильну” позицію В. Леніна, вбачаючи певні “українофільські” підходи лідера російських більшовиків у низці статей з національного питання, написаних напередодні та в перші місяці війни. В. Левинський позитивно сприйняв ленінські слова в оборону національних прав поневолених народів Росії (в тому числі й українського), висловлені у статті “Про національну гордість великоросів”, підкреслюючи, що “се перший смілий голос великоруського соціалдемократа, який топче ногами прінцип неподільності Росії, як держави Великоросів і стоїть на становищі великоруської державності”<sup>24</sup>. Свою реакцію на заяви В. Леніна, В. Левинський висловив у листі до Л. Юркевича у січні 1915 р., в якому зазначав, що “Ленін в «Социал-дем[ократе]» своєю позицією пішов проти загалу рос. с-д., що меншовики нам українцям, і національному в глибині душі не симпатичні, що Леніна треба піддержати”<sup>25</sup>.

Він надіслав у редакцію редагованого В. Леніним часопису “Социал-демократ” свою статтю “Україна і війна”, в якій акцентував увагу на її загарбницькому характері щодо України, на необхідності соціалістів різних країн засудити імперіалістичні плани своїх урядів<sup>26</sup>.

З позицій історизму можна зрозуміти логіку В. Левинського, його сприйняття декларативних заяв більшовицького лідера. Адже в часи світової бійні, коли не тільки представники російських, але й більшості європейських соціал-демократичних партій заявляли свої яскраво виражені патріотичну (на підтримку власних урядів) і шовіністичну (щодо народів ворожих країн) позиції, ленінські підходи видавалися цілком дисонансними такому загальному соціал-патріотичному настрою. Більше того, окремі з них В. Левинський цілком підтримував, наприклад, тезу про послідовне відстоювання “інтернаціональними соціалістами” поразки власної країни в імперіалістичній війні: “Я погоджував це становище зі своїм, бо українці не мали своєї батьківщини, а мені зовсім не залежало на побіді Австрії, а тільки... щоб Росію в цій війні розгромлено”<sup>27</sup>.

Але глибоко проаналізувавши реальну сутність ленінських підходів з національного питання, особливо про право націй на самовизначення, В. Левинський прийшов до висновку, що В. Ленін розглядав право на політичну самостійність, на

<sup>23</sup> Левинський В. Царська Росія і українська справа / В. Левинський. – Монреал, 1917. – С. 63.

<sup>24</sup> Там само. – С. 69.

<sup>25</sup> Юрченко О. Ліві з УСДРП / О. Юрченко // Вітчизна. – 1970. – № 10. – С. 170.

<sup>26</sup> Левинський В. (Український соціал-демократ) Украина и война / В. Левинський // Социал-демократ. – 1915. – № 38.

<sup>27</sup> Левинський В. Лев Юркевич. – С. 15.

вільне відділення поневоленого народу не як процес здобуття незалежності, а тільки як свободу агітації поневоленої нації за своє відділення від пануючої держави<sup>28</sup>.

Отже, в роки Першої світової війни В. Левинський, в цілому підтримуючи національно-державницькі домагання українських політичних сил, негативно оцінював співробітництво українських соціалістів з урядом Австро-Угорщини. Уникаючи можливості бути втягнутим у політичні протистояння між різними українськими політичними групами, він відмовився від участі в їхній практичній діяльності. Критерієм такої поведінки визначав моральні чинники, вважаючи, що будь-яка співпраця українських організацій з правлячими колами воюючих держав ставить в пряму залежність український політичний рух від позиції цих урядів і унеможливує перспективу досягнення українцями головної мети – соціального і національного визволення.

**Лариса Кобута. Владимир Левинский и политические ориентации украинских социалистов во время Великой войны (1914–1916)**

Рассматриваются политические взгляды одного из ведущих лидеров Украинской социал-демократической партии Галичины Владимира Левинского на политические разногласия в украинском социалистическом лагере во время Первой мировой войны. Акцентируется внимание на критериях оценок В. Левинским мотивации деятельности украинских политических партий и групп, характеристике методов их деятельности.

*Ключевые слова:* В. Левинский, Первая мировая война, национальное освобождение, социализм, украинское движение.

**Larysa Kobuta. Volodymyr Levynskiy views on political orientation of the Ukrainian socialists in 1914–1916**

The article analyses political views of Volodymyr Levynskiy, one of the leading figures of the Ukrainian Social-Democratic Party of Halychyna, on political differences in the Ukrainian socialist camp during World War I. It focuses on the Levynskiy's criteria for evaluating motives of the Ukrainian political parties and groups activities as well as on his characteristics of their activity.

*Key words:* Volodymyr Levynsky, World War I, national liberation, socialism, Ukrainian movement.

<sup>28</sup> Левинський В. Соціалістичний Інтернаціонал і поневолені народи / В. Левинський. – Київ; Відень, 1920. – С. 137–139.